
ДИСКУСИИ

ЗА ИЗНАСИЛВАНЕТО, ИЗВЪРШЕНО ОТ ДВЕ ИЛИ ПОВЕЧЕ ЛИЦА – ЧЛ. 152, АЛ. 3, Т. 1 НК

*Николай Антов**

Сред видовете изнасилване най-често се среща изнасилването, **извършено от две или повече лица**. Законодателят е отчел повишената обществена опасност на това престъпление и е определил по-тежко наказание, защото: **първо** – съвместното му извършване (понякога **групово**) създава възможност за по-лесно постигане на целения резултат, усилва увереността на извършителите за упражняваното физическо или психическо насилие, спомага за по-бързото и по-лесно сломяване на волята на жертвата за съпротива; **второ** – показва и доказва увредената ценностна система на извършителите, дефицит на възпитание, понякога прояви на цинизъм и жестокост, и **трето** – на потърпевщата се нанасят тежки физически и особено психически вреди, последиците от които понякога са трагични.

Престъплението е особено характерно за непълнолетните. Те се стремят да покажат на близки и приятели, че са „големи мъже“, и съзнават, че заедно по-лесно ще постигнат целта си, отколкото ако са сами. В такива моменти те не си дават сметка за високата обществена опасност на деянието и за тежките последици, които ще има за тях разкриването на престъплението. Подобна дейност на непълнолетните (понякога заедно с малолетни) доказва недостатъците във възпитанието на младежите, пропуските във възпитанието от страна на родителите, на училището и обществото.

В теорията и практиката това престъпление често се нарича **групово**. Така в решение по н. д. № 56/1990 г. на ВК на ВС четем: „Без значение за квалификацията на престъплението като **групово** изнасилване... За съставомерността на деянието по този текст е необходимо **групово** участие при общ умисъл...“¹. В руската (съветската) наказателноправна литература престъпленията, извършени от две или повече лица, се наричат групови независимо от броя на участниците. Автори като М. Д. Шаргородский и П. П. Осипов дават следното определение: „Груповото изнасилване предполага-

* Адвокат от Пазарджик.

¹ Вж. напр. **Филчев, Н.** Престъпление, извършено от две или повече лица. Автореферат. С., 1986.

га участието в извършването на престъплението на две или повече лица, действащи в качеството на съизвършители...¹.

В чл. 117, ал. 3 НК на РСФСР от 1966 г. е записано: „Изнасилване, извършено от група лица...“. В НК липсва определение на понятието **група**. В чл. 93, т. 20 НК е дадено определение на „организирана престъпна група“ като „...структурирано трайно сдружение на **три и повече лица** с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления...“. И без да навлизаме в анализ на това понятие, е ясно, че за група може да се говори, ако престъплението е извършено най-малко от три лица. В този смисъл, когато едно изнасилване е извършено от три и повече лица, може да се говори за групово изнасилване, но това е без значение за квалификацията, която ще бъде пак по чл. 152, ал. 3, т. 1 НК, т.е. става дума само за точност и еднозначност, които са задължителни в юридическото мислене. Друг е въпросът възможно ли е престъплението изнасилване при условието на чл. 321, ал. 1 НК – образуване и ръководене на „организирана престъпна група“ – този проблем заслужава отделно обсъждане, тъй като според мен съществува противоречие с основния текст, което може да бъде отстранено само по законодателен път.

Какво е по вид престъплението изнасилване, извършено от „две и повече лица“ – съставно, двуактно или нещо друго? Отговорът на този въпрос, който остава извън вниманието на теорията и практиката, е от голямо значение, защото има отношение към едновременното или последователно съизвършителство, опита и особено към отказа от опит. Иван Ненов², както и много други автори приемат, че изнасилването е **съставно** престъпление. В решение на ВКС по н. д. № 319/1997 г., II н. о. се посочва: „При **съставните** престъпления „изнасилване“ и „грабеж“...“ Други автори като Ш. Х. Романо, Александър Стойнов³ и др. приемат, че се касае до двуактно престъпление. Същото е и в решение на ВКС по н. д. № 379/1992 г., I н. о. – „с оглед характера на изнасилването като сложно **двуактно** престъпление...“.

Съставните престъпления са такива, чийто състав представлява съчетание на две **отделни** престъпления, които, ако са извършени от дееца поотделно и независимо едно от друго, имат характер на самостоятелни прояви, или ако не съществува

¹ Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Ленинградский университет, 1973, с. 637. Вж. също Курс советского уголовного права. Т. V. М., 1971, с. 15; **Игнатов, А. Н.** Ответственность за преступления против нравственности. М., 1966, с. 96 и сл., и мн. други.

² **Ненов, Ив.** Наказателно право на НРБ. Обща част. С., 1972, с. 397. Срв. също **Фон Лист, Ф.** Учебник по наказателно право. Обща част, с. 171: „Съставно (сложно) престъпление (има – б. а.), когато законът образува едно единно престъпление от две, сами по себе си противоположни деяния... напр. изнасилването, от понятията принуда и накарняване на женската полова чест“.

³ **Романо, Ш. Х.** Коментар на Наказателния закон. Т. I. Ч. II, с. 55; **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Особена част. С.: Сиела, 1997, с. 156.

такава правна норма, биха осъществили отделни престъпления. Типичен пример за съставно престъпление е грабежът.

Дваактните престъпления имат такъв състав, който обхваща две отделни действия, от които всяко поотделно не е престъпление. Типичен пример е подправката на частен документ – изисква се освен подправката и използването му¹.

Изнасилването се състои също от две деяния: насилие – физическо, включително привеждане на жертвата в безпомощно състояние, или психическо, и съвкупление с лицето от женски пол. Втората част (съвкуплението) сама по себе си не е престъпление. То може да бъде извършено по силата на взаимни чувства или да представлява вид сексуална услуга – напр. за пари, за връзка, за влияние и др. Насилието е вид престъпление, което може да има различна интензивност, начин на извършване и последици. Съчетанието на насилие и съвкупление или опит към него при определени условия формира престъплението изнасилване. Ето защо това престъпление не е нито типично съставно, нито дваактно. То е понятие от типа *sui generis*, т.е. нещо подобно, приличащо, но не е нито едното, нито другото. Поради това, че все пак едната съставка (насилието) е престъпление, само условно бихме могли да го наричаме съставно, но без да се изпуска предвид изтъкнатото по-горе, особено когато се обсъжда **съизвършителството** по чл. 152, ал. 3, т. 1 НК.

За разлика от по-старото ни наказателно законодателство, където т.нар. групово изнасилване не е въздигнато в отделен състав, престъплението по чл. 152, ал. 3, т. 1 НК трябва да е **извършено** от две или повече лица, т.е. касае се до **съизвършителството** с всичките особености, които ще бъдат предмет на последващото обсъждане.

Както е известно, **съизвършителство** е налице, когато две или повече лица осъществяват задружно състава на едно престъпление – в случая на изнасилване. Съизвършителството може да бъде **едновременно** или **последователно**. Едновременно е, когато между дейците в обективно и субективно отношение е налице решение за започване на изпълнителното деяние и продължава до довършване или прекъсване на престъплението. Последователно е, когато преди довършване на престъплението изпълнително деяние от един изпълнител се присъединява друг съизвършител с цел да бъде довършено целеното престъпление. На присъединилия се вменяват всички минали и бъдещи действия на първия извършител, ако между тях съществува **причинна връзка**. И при едновременното и последователно извършителство дейците отговарят за своето деяние, тъй като те са осъществили със задружни усилия целия престъпен състав.

¹ Подробно за съставното и дваактно престъпление вж. **Михайлов, Д.** Особенности на деянието при сложна престъпна дейност. С., 1967, с. 201 и сл. За понятието „изнасилване“ вж. **Ангов, Н.** Проблеми на изнасилването в българското наказателно право. С., 2003.

Изнасилването е типично **умишлено** престъпление. У извършителите трябва да е налице умисъл, който да обхваща всички признаци на състава, включително постигането на крайния резултат – съвкуплението с пострадалата. Умисълът е синтетичният елемент на изнасилването, субективната връзка, която прави деянието съизвършителско и го отличава например от независимото многоизвършителство. Ето защо напълно възможно е да съществува съизвършителство само по отношение на насилието, а след това единият деец без знанието и съгласието на другия да извърши съвкупление с жертвата. Първият ще отговаря само за упражненото насилие, вторият – за извършеното изнасилване.

Поради това, че престъплението изнасилване се състои от две деяния – насилие и съвкупление, то може да бъде извършено само от лице от мъжки пол. Участието на **лице от женски пол** е възможно, ако то вземе участие в насилието или в приваждането на пострадалата в безпомощно състояние, но само ако знае и желае настъпването на общественоопасните последици на това престъпление, т.е. ако умисълът обхваща всички елементи на престъпния състав. Всеки съизвършител е извършител и отговаря за извършеното престъпление, като че ли той сам е осъществил целия състав на престъплението.

Престъплението може да бъде извършено и **посредствено**, като се използва наказателно неотговорно лице. Такова лице може да бъде убедено (мотивирано) да извърши и двете съставни деяния или само съвкуплението. За такова „оръдие“ може да се използва невменяемо лице, което не разбира свойството и значението на постъпките си и не може да ги ръководи. В това число влизат и лицата, ненавършили 14-годишна възраст, а също и такива, които са въведени в заблуда, например извършителите са заплашили лицето от женски пол, че ще го убият, ако не се съгласи да има полов акт с посочено от тях лице, а на последното е обяснено, че жената го иска и няма да се съпротивлява при осъществяването на половия акт.

Може ли да се приеме, че изнасилването е осъществено от „две или повече лица“, ако като съизвършители на наказателноотговорно лице са и малолетни? Отговорът трябва да бъде положителен, защото: **първо** – **обществената опасност** на деянието не се намалява от факта, че на съд може да бъде предадено само едно лице, тъй като всички останали предпоставки от обективната страна на престъплението са налице. Достатъчно е малолетните да са действали като извършители, сломявайки съпротивата на пострадалата, макар да са действали невиновно. **И второ** – пострадалото лице от женски пол едва ли би било в състояние да преценява възрастта на насилниците, особено като се вземе предвид обстоятелството, че съвременните млади хора се развиват физически много по-бързо от предишните поколения. Стресът и уплахата намаляват инстинкта за самосъхранение и възможността на жертвата да се съпротивлява физически. Този проблем заслужава отделно и по-обстойно обсъждане, включително и предприемането на законодателни промени за усъвършенстване на

някои законови текстове. Това се отнася и до преценката за възрастта на пострадалите момичета.

Престъплението по чл. 152, ал. 3, т. 1 НК може да бъде извършено и спрямо **няколко** лица от женски пол, стига съизвършителите да имат общия умисъл за изнасилването им. Това няма да се отрази на квалификацията на деянието, а ще завиши обществената опасност на деянието и ще е основание за налагане на по-строга санкция.

И в теорията, и в практиката е прието, че за да е налице съизвършителство, не е нужно **предварително сговаряне** на извършителите, уточняване на място и време, разпределение на ролите и т.н. Необходимо е участието в изпълнителното деяние да е с общ умисъл, независимо от това кога и как е възникнал той. Ако е налице предварително сговаряне, тогава деянието е с по-висока степен на обществена опасност, което ще се отрази на наказанието.

Опитът и отказът на опит при изнасилването, извършено от „две или повече лица“, има своите специфични особености, дължащи се на броя на извършителите, както и на обстоятелството, че – както вече беше отбелязано по-горе – се касае до едно *sui generis* съставно престъпление, в което втората съставка, сама по себе си и откъсната от първата, не е престъпление.

Известно е, че опитът бива **довършен и недовършен**. **Довършен опит** е налице, когато деецът е осъществил всички елементи на престъпния състав и настъпването на резултата е предоставено на последващо развитие на причинната връзка, но резултатът не е настъпил поради наличие на посочените по-долу предпоставки. **Опитът е недовършен**, когато резултатът не е настъпил, защото изпълнителното деяние е прекъснато преди завършването му и не продължава по-нататък¹.

Изнасилването може да остане във фазата на опита по три причини:

А. Когато съизвършителите **сами** се откажат да го довършат;

Б. Когато довършването на престъплението стане невъзможно поради **независещи от тях причини**;

В. При намесата на **други лица**, които възпрепятстват довършването на престъплението. В първия случай всички съизвършители следва по собствена воля да се откажат да довършат престъплението, въпреки че за това не съществуват други пречки. В случаите А и Б извършителите сломяват съпротивата на пострадалата чрез насилие или по този начин я привеждат в безпомощно състояние, но след това решават, че правят голяма грешка от морален характер и не осъществяват съвкуплението. Ако единият от съизвършителите прекъсне участието си по някакви съображения, но другият или другите довършат престъплението, той ще отговаря също за довършено

¹ Вж. подробно **Ненов, И.** Цит. съч., 379–385; също **Игнатов, А. Н.** Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. М.: Московский университет, 1958, 121–147.

престъпление, а не за опит. Това е така, защото е налице общият умисъл за извършване на изнасилване и всеки от извършителите отговаря, все едно че се касае до единично извършителство. При **втората и третата** хипотеза причината за недовършването на престъплението е свързана с причини, които стоят извън волята на извършителите. Например пострадалата е оказала съпротива, можело е виковете ѝ за помощ да бъдат чути, това е разколебало извършителите и те са се отказали да довършат деянието, страхувайки се да не бъдат заловени на местопрестъплението. Същото е и ако пострадалата успее да избяга. Подобно е положението, когато на помощ на жертвата се прикатат на помощ трети лица, които възпрепятстват извършителите да довършат престъплението.

За доброволен отказ от опит може да се говори само в случаите, когато съизвършителите **„по собствена подбуда“** (чл. 18, ал. 3 НК) са се отказали от довършването на престъплението. „Собствена подбуда“ означава липсата на каквато и да е друга причина освен вътрешното убеждение и решение на извършителя. „Не е налице такъв отказ, когато той е мотивиран от **страх**, че ще бъдат разкрити и наказателно преследвани. Доброволният отказ от довършен опит е налице, когато субектът на деянието **по собствена подбуда** ликвидира причинно-следствения процес. Когато този процес бъде прекъснат мимо волята на дееца и престъпният резултат ще бъде неизбежно предотвратен, то е налице принудителен, а не доброволен отказ от довършване на престъплението“ (решение по н. д. № 846/1992 г., I н. о. на ВС). В друго решение на ВС (№ 290 от 20.05.2004 г. по н. д. № 890/2003 г., II н. о.) е указано: „Не е налице доброволен отказ от довършване на деянието, след като отказът е наложен по причини, свързани със съпротивата на жертвата“. Решението, взето **само и изключително по вътрешни подбуди**, е първата и основна предпоставка, за да може да се реши дали е налице отказ от опит. При довършения опит за изнасилване и при наличието на горната предпоставка за отказ от опит може да се говори само ако са **предотвратени** престъпните последици, т.е. не е извършено съвкуплението. Както вече беше казано, ако само един или част от съизвършителите се откажат, но останалите го довършат, те ще отговарят за изнасилването. За да отпадне наказуемостта на деянието на съизвършителя (съизвършителите), той трябва да направи така, че деянието да не бъде довършено от останалите. Без значение е дали този отказ към останалите съизвършители е постигнат дори с насилие. В тези случаи последните ще отговарят за опит за извършване на престъплението, а само отказалите се ще ползват привилегиите на закона¹.

¹ „За да бъде съизвършителят освободен от отговорност, трябва не само той сам да се откаже от довеждане до край на престъплението, но да предотврати настъпването на резултата от останалите съизвършители“ – **Солнарж, В.** Соучастие по уголовному праву Чехословацкой социалистической республики. М., 1962, с. 112. Вж. подобно за отказа от опит **Ненов, Ив.** Наказателно право на НРБ. С., 1972, с. 387 и сл.;

При **недовършения опит**, за да се приеме, че е налице отказ, е необходимо да се докаже, че **всички** съизвършители са се отказали от довеждането докрай на деянието, независимо от начина и средствата, използвани от един или повече от съизвършителите. По този начин те заличават своя принос към извършване на престъплението и предотвратяват довършването му. Поради това, че се касае до едно сложно престъпление, съставено от две части, като първата може да бъде и самостоятелно престъпление (упражняването на насилие, в това число и привеждането в безпомощно състояние), то и едните, и другите ще отговарят, включително и ако то е свързано с извършени други престъпления (например причинени телесни повреди и др.).

Почти само теоретичен характер има въпросът възможен ли е **опит с негодни средства** при изнасилването. Той е възможен при единичното извършителство, ако деецът знае, че е импотентен. Тогава той може да отговаря за блудство, ако е извършил и втората част на престъплението, ако не – за извършеното насилие. Ще бъде обаче опит, ако само за случая той не е постигнал ерекция и поради това не е могъл да извърши полов акт. При съизвършителството този въпрос е чисто теоретичен и не заслужава да бъде обсъждан.

Определянето на наказанието при престъплението по чл. 152, ал. 3, т. 1 НК не поражда особени проблеми. Независимо от обстоятелството, че всеки съизвършител се третира, все едно че сам е извършил това престъпление, това не е пречка за индивидуализиране на наказанието с оглед на личността, обществената опасност, както и всички други обстоятелства, смекчаващи или отегчаващи отговорността му.

Долапчиев, Н. Наказателно право, Обща част, т. I, С., 1945, с. 341 и сл.; Игнатов, А. Н. Цит. съч., 144–145; Дурманов, Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. М., 1955, 187–206.